

Döva tolkar: En avgörande bro för kommunikation

29 april 2025

Filmen är på internationella tecken men man kan välja svenska som undertext.

När du möter en döv person utan att kunna teckenspråk - hur säkerställer du effektiv kommunikation? Vanligtvis översätter en hörande teckenspråkstolk talat språk till teckenspråk och vice versa. I de flesta situationer anlitas en sådan tolk för att underlätta samtalet. Men ibland krävs ytterligare en kommunikationslänk - en döv tolk. Detta kan vara nödvändigt när den döva personen har en annan teckenspråksbakgrund, till exempel som flykting eller migrant, har haft begränsad tillgång till formell utbildning eller språkstimulans, eller kommunicerar på ett mycket visuellt, icke-standardiserat eller gestuellt sätt som hörande tolkar kan ha svårt att tolka korrekt. En döv tolk är en professionell döv person som förmedlar kommunikation mellan olika teckenspråk, språkliga nyanser eller från teckenspråk till en visuell kommunikationsform.

Ett växande behov av döva tolkar

Behovet av döva tolkar ökar i offentliga institutioner som sjukhus, domstolar och socialtjänst. Döva tolkar i samhället har blivit ett avgörande verktyg för att säkerställa jämlik tillgång till information och rättigheter. Det innebär att döva tolkar behövs inte bara i media och vid offentliga evenemang som konferenser och årsmöten, utan också i sociala och rättsliga sammanhang där exakt kommunikation är avgörande. Trots detta finns ett stort glapp mellan efterfrågan och tillgång, ofta till följd av ekonomiska hinder och bristande förståelse för behovet.

Enligt en mindre undersökning vi genomförde med 50 döva tolkar av cirka 350 i Europa, arbetar 62,2 % inom samhällstolkning, vilket visar på det starka behovet inom detta område - trots ekonomiska utmaningar.

Historiskt har döva tolkar funnits i många år, men yrket har först under de senaste decennierna fått officiell erkänsla. Myndigheter anlitar idag döva tolkar i olika sammanhang - exempelvis har den tyska förbundsregeringen använt döva tolkar vid viktiga presskonferenser. Dock saknas det fortfarande formell status eller

juridiska krav för att säkra närvaron av döva tolkar, vilket lämnar många döva i en sårbar situation.

Enligt NCIEC (National Consortium of Interpreter Education Centers) i USA har döva tolkar unika språkliga och kulturella insikter som ofta gör tolkningen mer träffsäker och naturlig för döva användare. Forskning visar att samarbetet mellan en döv och en hörande tolk ofta leder till högre förståelse och noggrannhet.

Definition och utveckling av döva tolkar

Döva tolkar skiljer sig från en traditionell tolkning där en hörande tolk översätter mellan talspråk och teckenspråk. En döv tolk tolkar ofta mellan olika teckenspråk eller anpassar teckenspråket till användarens specifika språkliga nivå. Eftersom döva tolkar själva är modersmålstalare i teckenspråk har de ofta en djupare förståelse för språkliga nyanser.

Mikhail Akimov, en rysk döv tolk baserad i Italien, upplevde ett ökat behov av dövtolkning under kriget i Ukraina, särskilt bland nyanlända flyktingar:

”Många döva ukrainare kom till Italien. Jag kunde tolka för dem eftersom det ryska och ukrainska teckenspråket är nästan identiska. En hörande tolk med enbart italienskt teckenspråk hade inte kunnat möjliggöra effektiv kommunikation.”

Enligt studien *Deaf Interpreters in Europe* (2016), publicerad av DDL (Danske Døves Landsforbund), har dövtolkning länge varit en informell praktik där döva hjälpt varandra att kommunicera i skolor, på arbetsplatser och i sociala sammanhang. Först på senare år har det blivit ett erkänt yrke med formella certifieringar i flera länder.

Variationer i Europa

Strukturen kring döva tolkar varierar kraftigt i Europa. Enligt *Deaf Interpreters in Europe* (2016) har vissa länder formella utbildningsprogram, medan andra ser döva tolkar som informellt stöd. Detta påverkar utveckling och finansiering av samhällstolkning. I länder som Tyskland och Storbritannien är döva tolkar relativt vanliga, medan erkännande och resurser fortfarande saknas i andra.

Svenska döv tolken, Jonas Brännvall, delar sin erfarenhet:

”Jag mötte en döv klient som först vägrade min tolkning. Min hörande kollega uppmuntrade klienten att ge det en chans, eftersom direkt kommunikation inte fungerade. I slutet av uppdraget sa klienten att upplevelsen var fantastisk och mycket bättre än förväntat.”

Ansvar och utmaningar

Döva tolkar ansvarar för att säkerställa smidig kommunikation – inte bara språkligt utan även kulturellt och socialt. De samarbetar ofta med hörande tolkar för att skapa den mest effektiva kommunikationsbryggan.

Att arbeta som döv tolkkan vara emotionellt krävande. Akimov Mikhail berättar: "Det var utmanande att tolka för ukrainska flyktingar som rysk tolk. Vissa reagerade negativt, men blev mer bekväma efter samtal. Jag är alltid neutral och professionell, men ibland måste jag ta paus för att bearbeta krigshistorier."

Jonas Brännvall tillägger:

"Det kan vara svårt när man delar frustrationen med den döva klienten, men den hörande parten saknar samma kulturella förståelse för dövsamhället."

Varför är döva tolkar viktiga?

Enligt analysen från *Deaf Interpreters in Europe* (2016) finns det stora skillnader i antal döva tolkar per 1 000 döva teckenspråksanvändare. Danmark ligger i topp med 3 döva tolkar per 1 000 användare. Sverige och Finland har 1,1, medan Norge har 2. Slovenien har det högsta antalet med 5,7 per 1 000, följt av Island (4).

Längre ned på listan hittar vi Schweiz (1,5), Kroatien (1,7), Tjeckien och Grekland (1,0). Portugal och Italien ligger i botten med 0,1 döva tolkar per 1 000, och Ryssland med endast 0,03.

I faktiska siffror har Danmark cirka 15 döva tolkar, jämfört med 45 i Frankrike, 30 i Tyskland och 20 i Storbritannien. Länder som Belgien (Flandern), Tjeckien, Finland, Irland, Polen och Portugal har omkring 10 döva tolkar. Österrike, Estland, Italien, Lettland, Nederländerna, Norge, Ryssland, Serbien och Slovenien har endast 1–5 döva tolkar – vilket visar stora skillnader i tillgång till tolkar.

Siffrorna är snart ett decennium gamla och behöver uppdateras. Tyskland har exempelvis nu 40 döva tolkar. Dessa skillnader visar hur strukturen kring döva tolkar påverkar tillgången till tolkning och inkludering av döva i samhället.

Användningen av döva tolkar är avgörande för ett inkluderande samhälle. Många döva från olika språkliga bakgrunder möter hinder i exempelvis vården och rättssystemet om det inte finns tolkar som förstår deras språk och kultur.

En rapport från 2024 av EFSLI (European Forum of Sign Language Interpreters)

visar att efterfrågan på döva tolkar i samhällstolkning fortsatt är stor – särskilt i länder med många döva migranter och flyktingar. Ekonomiska hinder kvarstår – det är kostsamt att anlita hörande tolkar, vilket ofta gör att ytterligare resurser för döva tolkar inte prioriteras, trots att de är avgörande för korrekt kommunikation.

Jonas Brännvall beskriver situationen:

”I Sverige finns fler döva tolkar än antal uppdrag, troligen på grund av bristande kunskap hos myndigheter. Många utbildade döva tolkar måste ta andra jobb för att få en stabil inkomst.”

Mikhail Akimov tillägger:

”I Italien litar dövsamhället ofta mer på hörande än på döva tolkar. Det behövs mer medvetenhet om varför döva tolkar är nödvändiga.”

Carolyn Denmark, en brittisk döv tolk, observerar:

”För bara fyra-fem år sedan var attityden mot döva tolkar avvisande. Men det håller på att förändras. Många döva inser nu hur mycket lättare det är att förstå en döv tolk jämfört med en hörande tolk.”

Framåt: att stärka döva tolkar

Trots växande erkännande finns fortfarande stora kunskapsluckor kring effektiviteten och tolkprocessens dynamik. Vi saknar fortfarande djupare förståelse för de kognitiva, språkliga och kulturella faktorer som skiljer döva tolkar från hörande kollegor. Mer forskning behövs för att stärka yrkets grund.

Jonas Brännvall betonar behovet av fortsatt forskning:

”Vi vet fortfarande inte exakt vad som händer i tolkprocessen mellan hörande tolkar och döva tolkar. Det behövs mer forskning för att besvara dessa frågor.”

För att skapa en starkare framtid för samhällstolkning krävs ökad medvetenhet, politiskt engagemang och formellt erkännande av döva tolkars roll. Fler länder bör införa tydliga riktlinjer för användningen av döva tolkar inom offentliga institutioner, som i Irlands vårdsektor där både döva och hörande tolkar krävs vid vissa uppdrag.

Endast genom ökad kunskap och politiska reformer kan vi säkerställa en stabil yrkeskår av döva tolkar – och därigenom bättre tillgång och inkludering för dövsamhället.

Olivia Røntved Egeberg, Teckenbro

Kenny Åkesson, Teckenbro

Benedikt Sequeira Gerardo, manua

Jozef Vahovský, Deafstudio